

Materiale til Metalog konference 2023:

Vendepunkter og virkemidler.

Gør vi børn og unge en bjørnetjeneste?

Søren Hertz og Jørn Nielsen:

Børns særlige behov forstået som deres invitationer til omgivelserne.

I: Morin et al (red) En grundbog til lærere/pædagoger

Samfundslitteratur, 2023.

4. Børns særlige behov forstået som deres invitationer til omgivelserne

Søren Hertz og Jørn Nielsen

Børn *er* ikke problemet. De *viser* problemet. De viser, at der er brug for processer, der rækker ud over det, der tidligere er sket i deres liv. De viser, at der er brug for anderledes erfaringer end dem, der har skabt vanskelighederne. Frem for at beskrive særlige vanskeligheder som fænomener inde i barnet beskriver kapitlet symptomer som bilde på det, der endnu ikke er forstået og ikke taget vare på tilstrækkeligt trivsels- og udviklingsfremmende. Børn inviterer til en anderledes hverdag på tværs af de arenaer, de vokser op i. Det er således den største alvor, der inviterer til de mest omfattende forandrings- og udviklingsprocesser. Og børnene viser med deres adfærd og symptomer, om det lykkes at skabe afgørende nyt. Opgaven må forstås som et fællesskabsanliggende på tværs af familie, skole og institution.

Indledning

Kapitlet er inspireret af Batesons (1972) idé om adfærd og dermed symptomer som kommunikation. Børn viser os, at der er fænomener, der ikke er blevet forstået og ikke taget vare på tilstrækkeligt trivsels- og udviklingsfremmende. Børn *er* ikke problemet. De *viser* problemet. Børns mistrivsel og psykiske symptomer hænger sammen med oplevelser af afmagt og fastlåsthed i familierne og blandt fagfolk på tværs af de arenaer, hvor de vokser op. Symptomer skal derfor ikke blot forstås som individuelle karakteristika. De *viser*, at der er brug for det, vi kalder nødvendige dialoger og processer, så alle kan komme ud af afmagt og fastlåsthed, som let smitter frem og tilbage

mellem børnene og de mange involverede. Børn hjælper os ved at sætte fænomener på dagsordenen – også når det, de gør, ser alt andet end hjælpsomt ud. Og samtidig viser børn os, om det, vi gør, bidrager til afgørende nyt.

Dette er et kapitel, der handler om at bevare nysgerrigheden. Til det formål vil vi kortfattet beskrive den kontekst, som lærere og pædagoger er i. Vi beskriver opgaver, dilemmaer og nyttige muligheder for de lærere og pædagoger, som spiller en afgørende rolle i børns liv. Rollen er *enkelt*: at undervise og/eller at stå for en pædagogisk hverdag med en gruppe af børn. Samtidig er den *kompleks*, fordi den også handler om at tage vare på en helhed: de enkelte børn, gruppen af børn, de enkelte børns forældre, gruppen af forældre, teamet af lærere eller pædagoger (nogle gange begge dele), de mange samarbejdspartnere, forholdet til ledelsen og i sidste ende den politiske styring af ens arbejdsplads. Det handler om udviklings- og læreplaner, præstationskrav og mange andre projekter, som man også skal samarbejde om. Som en konsekvens af kompleksiteten og vanskelighederne med at kunne tage tilstrækkeligt vare på det store ansvar for børns udvikling har begrebet “børns særlige behov” gennem en årrække fået en fremtrædende rolle – og har dermed marginaliseret andre måder at forstå børns deltagelse på.

Vi understreger med dette kapitel risikoen for de mange tilsyneladende sandheder, der kan opstå i forlængelse af et fokus på “særlige behov”. Udtrykket fører os let ind i et individuelt symptomfokus og en udbredt adskillelse af børn og unge som dem, der er “ramt”, andre i rollen som “pårørende”. Derfor fremhæver vi det dobbelte perspektiv: den store alvor og samtidig børns måder at være hjælpsomme på, deres måder at invitere os ind i et perspektiv, der rækker ud over dem selv og dermed også rækker ud over “ramt” og “pårørende”.

Ud fra dette perspektiv skal der aldrig mere tales om og med børn uden at være opmærksom på spørgsmål som: Hvorfor har det, barnet gør, udviklet sig som det tilsyneladende bedste? Hvad er symptomerne svar på? På hvilken måde kan man forstå det, børn viser, som ansvarligt og loyal? Hvad holder symptombilledet vedlige? Og allervigtigst: Hvad inviterer børnene deres omgivelser ind i? Hvad er det, vi skal lære, og hvordan kan børnenes invitationer mødes på måder, der skaber trivsel og udvikling for de konkrete børn og *samtidig* styrker fællesskabet. Det handler om at bidrage til spiraler af livgivende processer som modpol til de oplevelser af afmagt, fastlåshed

og forkerthed, der alt for let smitter frem og tilbage mellem børnene og de mange voksne (Nielsen m.fl. 2016). Vi ser det som et fællesskabsanliggende, der rækker langt ud over den pædagogiske arena.

Lad os dvæle lidt mere ved adfærd og symptomer som invitationer: Begrebet invitation er en sproglig konstruktion, en måde at skabe nysgerrighed om, hvad det er, børn kommunikerer. En invitation "kræver" et svar. Børn er aktive deltagere. Vi giver dem rollen som dem, der hjælper os med at afklare, om den måde, vi forstår og dermed svarer på deres invitationer på, skaber trivsel og udvikling. Hvis ikke der opstår trivsel og udvikling, må vi se på vores egne måder at deltage på, vores antagelser om, hvad der i den givne situation har betydning. Erfaringen siger, at børn, der har været i fastlåste situationer over lang tid, ofte har meget *paradoksale* måder at invitere på: Børn, der tilsyneladende virker urolige og afvisende, må fx forstås som børn, der er usikre og dermed optagede af at få afklaret deres betydning i det fællesskab, som de er del af – og også optagede af at forstå deres muligheder for at få et anderledes liv. Risikoen er, at vi bliver for optagede af symptomerne. Børns invitationer skal tages alvorligt, men ikke for bogstaveligt.

To cases

Sofie

Niårige Sofie deltager i klassen på lige vilkår med de andre børn. Hun har det svært med nogle af veninderne, og klassen beskrives af personalet som urolig og med en pigegruppe med mange stærke personligheder. Der er bevilget ekstra pædagogisk støtte i klassen. Sofie klarer sig nogenlunde fagligt, men hun bliver ofte i tvivl, ked af det og har brug for ekstra opmærksomhed. Hjemme beskrives hun som en pige, der er totalt træt efter at have gjort sig umage i skolen. Der er mange konflikter i hjemmet. Der har været afholdt flere netværksmøder uden synderlig effekt. Forældrene overvejer henvisning til børne- og ungdomspsykiatrien for mistanke om autisme.

Hvad inviterer Sofie til? Risikoen er, at processen resulterer i et alt for reduceret fokus på hendes symptomer og på, hvad der er galt med hende. Et fokus på hende som særligt sårbar. Risikoen er, at de forskellige opfattelser af

Sofies behov ikke kan mødes – og at et spændingsfelt mellem skole og hjem bygger sig yderligere op. Det bliver i så tilfælde svært for Sofie at bygge bro. I loyalitet med sine forældre kan det ende med, at hun ikke kommer i skole.

Vi er optagede af invitationerne – optagede af, hvad vi kan lære af de forskelle, der beskrives. Det er selvfølgelig en opgave for lærere og pædagoger, men det vil være oplagt for teamet at invitere en konsulent (fx fra PPR eller et specialteam) til at bidrage med et udefrakommende blik på, hvordan forskellene skal forstås – og hvordan der kan skabes en proces, hvor alle lærer nyt. Hvor forældrene oplever, at de bliver hørt, og dermed bliver nysgerrige på, hvad de kan gøre anderledes. Hvor Sofie kan mærke, at der sker en proces, hvor forskellene mellem, hvad der sker i skolen og i hjemmet, bliver mindre. Og hvor processen også bidrager til et stærkere sammenhold i klassen – og også gerne et stærkere sammenhold blandt klassens forældre. Fra vores perspektiv inviterer Sofie til en proces, der rækker langt ud over hende selv. I det lys bliver hendes symptomer en hjælp, en gave til fællesskabet, fordi hun viser, at der er nødvendige dialoger og processer, der må finde sted.

Med disse opmærksomhedspunkter får vi indirekte afmonteret spændingsfeltet og skabt en situation præget af alliancer med alle. Når forskellene mellem skole og hjem bliver mindre, når hverdagen i klassen og for Sofie bliver båret af mere trivsel, deltager vi i en proces, som kan udvikle sig langt mere attraktivt end et mere reduceret fokus på, om Sofie opfylder kriterierne for en psykiatrisk diagnose. Det er svært at skabe tilstrækkelig trivsel og udvikling, når børn lever i spændingsfelter. Opgaven handler om at gøre alle nysgerrige på det, vi benævner barnets invitationer (til afgørende nyt).

Frederik

Frederik på fem år drøftes i børnehaven: Personalet beskriver ham som impulsstyret og med voldsomme reaktioner i lege med andre børn og også i relation til voksne. De ser, at han har problemer med at regulere sig selv både socialt og følelsesmæssigt. Ofte skal det, der sker, foregå på hans præmisser. Hans voldsomme reaktioner sker ofte udenfor og i overgangssituationer. Frederik har fået diagnosen ADHD i børne- og ungdomspsykiatrien. Han får medicin, men med begrænset effekt. Der er bevilget støtte ti timer om ugen,

den ekstra opmærksomhed er nyttig, men man er i børnehaven meget bekymret for den kommende skolegang og vil anbefale specialtilbud. Samarbejdet med forældrene har det meste af tiden været svært for begge parter. Forældrene er glade for støtten, men oplever det uboldbart, at han ikke har støtte i alle timer.

Situationen er fastlåst. Både hjemmet og børnehaven har via strukturering og visualisering arbejdet med at lære Frederik selvregulering, men uden større effekt. Et nyt perspektiv kan være: Hvad er det, Frederiks symptomer inviterer til? Hvad er det, man i forsøgene på at lære ham selvregulering er kommet til at marginalisere? Hvordan kan man se alt det besværlige, Frederik gør, også som invitationer til en bevægelse, der rækker ud over tilsyneladende sandheder og dermed ud over selvforstærkende spiraler og risikoen for selvopfyldende profetier? Hvad er det, vi ikke har forstået tilstrækkeligt?

Frederik er tilsyneladende blevet tiltagende usikker på sig selv og sin position i gruppen. Vi fremhæver ofte: Børn er optagede af deres relation til de voksne, men er mindst lige så optagede af forskellen mellem den relation, de selv har til voksne, og den relation, de oplever, andre børn har til de samme voksne. Frederik kan derved føle sig marginal og uretfærdigt behandlet, forstærket af voksnes bekymring og oplevelse af afmagt. Måske oplever han mere marginalisering, end han lærer selvregulering? Og i forlængelse heraf: Måske er det, man har forstået som impulsivitet, udtryk for manglende gensidig tillid forstærket af forældrenes og børnehavens begrænsede tillid til hinanden? Sådanne opmærksomheder inviterer til processer, der rækker ud over det, der tidligere er sat i værktøj. Denne form for merviden kommer ikke frem ved et for begrænset fokus på symptomer. Den kommer i kraft af en nysgerrig insistensen, der inviterer til opbygning af samspilssituationer, hvor Frederik får erfaringer med en hverdag båret af voksnes særlige fokus på det, der lykkes – og dermed snakke om ham og dem, der lykkes. Målet er, at der også opstår anderledes tillidsforhold mellem Frederik og de andre børn, mellem børn og voksne og mellem børnehaven og hjem. På den måde lærer alle afgørende nyt. Og: Hvis man har særlige vanskeligheder som barn, er opbygning af tillid på tværs helt afgørende.

Risikoen er, at man som fagprofessionel bygger oven på de undersøgelser og processer, som ikke har ført derhen, hvor man håbede. Mere af det samme – og dermed en alt for reduceret og isoleret forståelse af Frederik.

Børn er mere end noget andet relationelle mennesker. Læren er, at vi med et antropologisk blik må forstå den indre mening i det, der har udviklet sig, for at kunne skabe afgørende nyt (Hertz 2017). Opgaven er at forstå kompleksiteten og de indbyrdes sammenhænge. Ofte anbefaler vi som en del af dette at komme tæt på: invitere sig hjem i familien og ind i andre sammenhænge end de allerede kendte. Det bør være mere en regel end en undtagelse, at støttepædagoger og andre som del af opgaven tager hjem til familien. Det er ofte enklere at forstå og tage vare på børns særlige invitationer i en hjemlig kontekst med forældre og søskende. Måske viser det sig, at der i hjemmet er etableret anderledes positive samspilmønstre end i børnehaven? Måske bliver det tværtimod tydeligt, at forældrene også har svært ved at holde fast i gode mønstre, måske er de indbyrdes uenige, måske er der en lang bekymringshistorie, der går tilbage til fødsel og spædbarnstiden, og som de har svært ved at komme på afstand af? Og i givet fald: Når forældre oplever at blive mødt nysgerrigt og respektfuldt, når de oplever at blive inspireret i deres hverdag som familie, opstår der muligheder for et anderledes samarbejde – og nye samspilsformer og løsningsstrategier kan smitte frem og tilbage mellem børnehaven og hjem. Atter en gang bliver det tydeligt, hvordan vi kan få øje på det, der hjælper: Trivsel og udvikling baserer sig på forståelser, der rækker ud over de allerede eksisterende, og erfaringer tilstrækkeligt forskellige fra de hidtidige.

Frederiks invitationer kan der bedst blive taget vare på i en proces, der går på tværs af de vigtige arenaer i hans liv. Opgaven bliver at få det nye, der sker, til at vokse. Risikoen er, at det nye ikke får tilstrækkelig kraft, fordi gamle mønstre dominerer. Vi anbefaler at gøre det, som kan se ud som undtagelser fra gamle mønstre, til ledestjerner for det, der skal ske. Det er måden, vi taler om det nye på, som får det til at leve.

Frederiks symptomer kan også ses som invitationer til at forstå, hvor voksne er henne. Det er, som om ønsket om ikke at gøre børn forkerte fører ind i voksnes *forsigtighed* og dermed utydelighed, hvilket kan resultere i problemforstærkende mønstre.

Som det fremgår, er vi ikke blot optagede af drengens symptomer – og hvilken diagnose han har fået. Børns symptomer og særlige vanskeligheder skal tages alvorligt. Derfor er der brug for en særlig opmærksomhed på sammenhængene, kompleksiteten, det samspil, symptomerne er del af,

og de forsøg på løsning, som ikke har ført til de ønskede ændringer. Vores opgave som fagpersoner bliver at forholde os til kompleksiteten – og at skabe tilstrækkelig bevægelse heri. Vi er optagede af, hvordan vi kan skabe en kontekst, som medfører, at den måde, Sofie og Frederik er i verden på, kan blive anderledes *forståelig*. Derfor vælger vi en strategi, der *rækker ud over* de forståelser, der er opstået undervejs, og kommer dermed tæt på sammenhænge, der giver anderledes mening til symptomerne.

Paradokserne i tiden

Der er i tiden et fremtrædende fokus på at skabe stærke fællesskaber i daginstitution og skole (Bertelsen 2021). Samtidig er det sådan, at når det ikke lykkes med de stærke børnefællesskaber, så opstår der ofte et individualiseret fokus: Hvad stiller vi op med barnet? Hvad er der galt? Hvorfor har barnet så svært ved at passe ind? Hvordan skal vi forholde os til barnets særlige behov? Der opstår et *paradoks* mellem vores viden om, at al udvikling finder sted i et socialt samspil, og så et individuelt fokus på individet, når det ikke går, som det skal (Nielsen & Hertz 2021).

Vi er selvfølgelig optagede af stærke fællesskaber, men vi har primært fokus på, hvad de børn, der ikke passer ind, inviterer til. Og dermed får vi særlig opmærksomhed på, hvordan vi bidrager til, at selve det at tage vare på disse særlige børn i sidste ende også kan styrke fællesskaberne; ikke mindst voksenalerskaberne – fordi vi i processen får øje på det, børnene sætter på dagsordenen.

Tidligt i vores faglige virke blev vi opmærksomme på, at ordet “er” er blandt de farligste ord i sproget. Han *er* impulsiv – i stedet for: Han viser impulsivitet. Han *inviterer* til, at vi bliver nysgerrige på, hvad det, der fremtræder impulsivt, skal forstås i lyset af. Ordet “er” fører ind i en reduceret og statisk fremstilling adskilt fra de afgørende sammenhænge. Opgaven er at forblive nysgerrig på os selv, måden, vi deltager på, og de historier, som det hænger sammen med. Vi må være opmærksomme på, at vi ikke blot *undersøger* kontekster, vi *skaber* kontekster hele tiden. Kontekst handler ikke blot om arenaer, men om den mening, vi selv er med til at skabe med det, vi gør. Lige fra første gang, vi ser barnet, fra den måde, vi møder forældre på, til måden, vi inddrager søskende eller andre børn på, og når vi insisterer på

ikke at gøre mere af det samme. Nysgerrighed og tydelighed som et insisterende både-og.

Paradokserne i lyset af de samfundsmæssige diskurser

Der er især i det seneste årti sket en voldsom stigning i antallet af børn med psykiatriske diagnoser. Der ses også en markant stigning i antallet af børn, der er undersøgt og behandlet af psykologer for en stor variation af lidelser, og hvis der tages udgangspunkt i pressemeddelelser fra Børne- og Ungdomspsykiatrisk Selskab, bør langt flere i fremtiden henvises til børne- og ungdomspsykiatrien. Børne- og Ungdomspsykiatrisk Selskab (Bramsen i Nielsen 2021) kalder det systemsvigt, hvis ikke flere børn og unge opspores og henvises til børne- og ungdomspsykiatrien.

Vi ved, at spørgsmålet om psykiatri opstår, når afmagt og usikkerhed om, hvad der kan skabe tilstrækkelig udvikling, fylder. Henvielse til børne- og ungdomspsykiatrien sker, når børn alvorligt mistrives og ikke udvikler sig, som vi håber. Derfor er det en forsimpning og en adskillelse af noget, der hænger sammen, når det ser ud, som om børne- og ungdomspsykiatri blot handler om henviste børn. Det er oplevelserne (hos mange) af afmagt, forkerthed, smerte og fastlåshed, der fører ind i psykiatrien. Vi fastholder, at barnet ikke *er* problemet. Det *viser* problemet.

Udredning handler ikke alene om at beskrive barnet, men om i et udvidet perspektiv at beskrive, hvordan vi kan tage vare på de sammenhænge, der fører ind i anderledes trivsel og udvikling – i kraft af, at omgivelserne forstår deres rolle og muligheder på nye måder. Alt for ofte bliver udredning til et fokus på, hvad der er galt med barnet, eventuelt fulgt op med en behandlingsindsats med fokus på barnet – og med andre som pårørende. Vi peger på en indsats, hvor vi forbliver nysgerrige på, hvad børnene med deres symptomer sætter på dagsordenen.

Den beskrevne stigning i antallet af børn med diagnoser må forstås i lyset af de mange misforståelser, der er opstået om diagnoserne – i kulturen, blandt forældre og hos fagpersoner. Den mest afgørende misforståelse er, at diagnoser forstås som forklaringer. Vi har et beskrivende og ikke et forklarende diagnosesystem. Diagnoser er pr. definition *beskrivelser* af de symp-

together, som har resulteret i en alvorlig påvirkning af barnets samlede funktion. Systemet er konstrueret således, at man har en diagnose, så længe man opfylder kriterierne for diagnosen. Når kriterierne ikke længere opfyldes, har man ikke diagnosen længere. Alligevel er der sket det, at man i nogle tilfælde beskriver diagnoser som livslange tilstande, handicaps, som man selv og omgivelserne skal lære at leve med. Man taler om diagnoser som sygdomme, selvom det ikke er bevist, at der er tale om sygdomme. Diagnoser er blevet attraktive, også fordi erfaringen er, at diagnoser kan udløse bevillinger af ekstra ressourcer (Hertz 2017). I kølvandet på diagnoserne er et medicinsk sprog blevet dominerende. Dette sprog beskriver individer, mens et socialt og pædagogisk sprog båret af proces, relationer og mønstre bliver sekundært. Paradokset er, at selve det medicinske sprog forstærker et individfokus og underminerer det pædagogiske og sociale sprog. Impulsivitet handler således ikke blot om børn, der *er* impulsive, men som gør det, de føler sig mest trygge ved at gøre, måske fordi de er uerfarne, måske fordi de har begrænset tillid til de voksne osv. Det medicinske sprog er ikke dårligt, det gør det blot svært at få øje på kommunikationen og invitationerne til fx nye erfaringer og anderledes tillid.

Vores pointe er, at når diagnoser synes attraktive, gælder det om at bidrage til en proces, der kan udvikle sig endnu mere attraktivt. Det er det, eksemplerne illustrerer. Diagnoser er beskrivelser af symptomer, de er øjebliksbilleder – eller som der står i forordet til diagnosemanualen ICD-10 (1992) “En måde at se verden på – på et specifikt tidspunkt”. Begrebet øjebliksbillede skal ikke forstås som et billede på fænomener opstået fra det ene øjeblik til det næste, men som en forpligtelse til at bidrage til, at der opstår nye øjebliksbilleder og i sidste ende afgørende nyt.

Vi er enige med Børne- og Ungdomspsykiatrisk Selskab i, at det er systemsvigt, når så mange børn mistrives og udvikler sig begrænset. Men vi risikerer at bidrage til et endnu større systemsvigt, hvis børn beskrives og behandles i en individualiseret forståelsesramme. Når vi understreger de misforståelser, der er forbundet med diagnoser, er vi uærbødige over for tilsyneladende sandheder. Med eksemplerne og i resten af kapitlet præsenterer vi det, vi gør til det foretrukne og det attraktive. Det handler ikke om at være for eller imod diagnoser, men om foretrukne måder at forstå og tage vare på børns invitationer på.

Det er forunderligt, hvordan diagnostiske beskrivelser af børn kan få så afgørende indflydelse på pædagogiske handleplaner. Dette sker i kraft af en formidling af børn(ene)s særlige behov og dermed et fokus på, hvordan der i hverdagen må kompenseres for børnenes særlige vanskeligheder. Begrebet særlige behov kommer igen til at fremstå som en tilsyneladende sandhed. Eksemplerne i dette kapitel illustrerer andre og mere relationelle måder at forstå børnene: som hjælpsomme, som inviterende, som insisterende på et perspektiv, der ultimativt rækker ud over dem selv. Det åbner op for vores børnesyn.

Den viden, vi gør til den foretrukne – børnesynet

De største farer i vores kultur er forbundet med tendenserne til at reducere fænomener og adskille det, der hører sammen. Derved individualiseres problemstillinger, og symptomer bliver beskrevet som fænomener “iboende” barnet. Dette kapitel er båret af en videnskabelighed, hvor det ikke er muligt at beskrive børn adskilt fra den kontekst, de er en del af. Dette videnskabssyn repræsenterer en særlig forpligtelse. Risikoen er, at børn beskrives, men ikke forstås med deres invitationer til omgivelserne.

Også biologi og genetik er foranderlige størrelser. Vi bygger på forskning om, at hjernen udvikler sig i kraft af det sociale samspil i de afgørende livsarenaer. Børn spejler sig i omgivelsernes forestillinger om deres muligheder – og dermed bliver bekymring, tvivl og afmagt meget let identitetsdannende. Vi fremhæver troen på uanede udviklingsmuligheder, de muligheder, vi begynder at ane, når vi særligt er på udkig efter dem – og minder om, at uanede muligheder ikke tilhører individet, men bevægelserne i fællesskaberne. Når voksne kommer til kort, er de ofte kommet på for lang afstand af hinanden.

Vi har i andre sammenhænge argumenteret for, at jo mere man forestiller sig, at der er en biologisk komponent knyttet til børns særlige vanskeligheder, jo mere skal man tage vare på det sociale samspil (Hertz 2017). Det er et *anderledes* socialt samspil, der i sidste ende kan påvirke biologien og dermed også hjernens udvikling. Udvikling sker i samspillet i hverdagen, og begrebet “iboende” bliver ekstra uhensigtsmæssigt, fordi det så let bidrager

til, at vi ikke får øje på udviklingsmulighederne. Vi må skabe de psykosociale miljøer, der udvikler biologien.

Den største alvor inviterer til de mest omfattende forandrings- og udviklingsprocesser på tværs. Der er afgørende forskel på begreberne støtte og kompensation.⁶ Der er mange børn, der i en periode har brug for særlig støtte til at opbygge erfaringer. Det er tiden, der må vise, hvor det kan føre dem og alle os andre hen. Begrebet kompensation bygger på forestillinger om, at der kun er begrænsede muligheder, hvilket får dyb indflydelse på alt, hvad vi gør. Fokus bliver på struktur, rammer, regulering af adfærd og følelser, kompenserende miljøer og eventuelle overvejelser om medicin.

Vi ser det som afgørende, hvilke ideer vi bygger på, og hvordan vi deltager, så børn får mulighed for at mærke energien i det, vi i fællesskab kan skabe på tværs af de afgørende arenaer i børns liv. På den måde vil vores viden om børns almindelige udvikling fungere som inspirationskilde, *også* i mødet med børn med symptomer og særlige vanskeligheder. Når vi gør den almindelige udvikling til det, der *altid* skal inspirere os, fører det direkte ind i et fokus på børns invitationer til deres omgivelser – og dermed, hvad børnene er i gang med at lære os andre.

Grundlæggende handler det også om: *Mind is social* (Tomm 1984). Vi benytter det engelske udtryk, fordi det bedre end det danske dækker vores pointe. En dansk oversættelse er: Det mentale lever i det sociale. Det gælder også den anden vej: Det sociale lever i det mentale. Det mentale, tanker, følelser, men også symptomer og identitet, lever som sociale samspilsmønstre og i kraft af de ofte utallige forsøg på at løse problemerne: Børn *er* ikke problemet. De *viser* problemet. Sofie viste noget forskelligt i de forskellige arenaer. Det er her, vores nysgerrighed tager sit udgangspunkt og læringen sin begyndelse. En nysgerrighed på det, man selv bliver medskaber af, en nysgerrighed på det, der sker andre steder – og på at inspirere andre gennem det, man selv får lyst til at udforske.

Pointen er, at når det lykkes – som illustreret i eksemplerne – at ændre på de sociale vilkår, ændre på det sociale samspil og bidrage til anderledes forsøg på at løse problemerne, så ændrer det mentale sig også. Symptombil-

6 Kompensation er ofte knyttet til begrebet "særlige behov".

ledet ændres – og der opstår og forstærkes nye deltagelsesmuligheder. Tiden må vise, hvor det bringer os alle hen.

Afslutning

Dette kapitel peger på betydningen af det, som symptomer er indlejret i. Det handler om børns invitationer, og i sidste ende handler det også om, hvordan vi forstår psykiatri. Vi bygger på, at børn henvises til psykiatrien, når der er stor afmagt og usikkerhed omkring, hvordan det er godt at komme videre. Psykiatri handler om børn, der ikke er blevet tilstrækkelig forstået og ikke er taget vare på tilstrækkeligt udviklingsfremmende. Det, der ser “psykiatrisk” ud, handler i sidste ende om de opgaver, der står i kø. Der må skabes modbevægelser til afmagten og mod til at insistere på sammenhængene for at kunne skabe tilstrækkelig bevægelse. Bekymring fører let til et reduceret fokus på, hvad der er galt med barnet, og risikoen er selvopfyldende profetier. Eksemplerne illustrerer dette.

Lad os gøre forskellene endnu tydeligere med et citat fra Vidensråd for Forebyggelse: “For mange børn er det problemer, der kan spores tilbage til spæd- og småbørnsområdet, hvor barnet har haft problemer med at regulere søvn, spisning og følelsesmæssige reaktioner.” (Holstein m.fl. 2021). Citatet lægger op til tidlig opsporing af børn – men ikke på besvarelse af deres invitationer. Som om det blot er børnene, der *har* problemerne med at regulere søvn og appetit m.m.

Vi er optagede af at forstå og tage vare på det, som børn fra en tidlig alder inviterer os voksne ind i. Vi kalder det nødvendige dialoger og processer og nogle gange også anderledes vilkår, der kan tage vare på det, børnene viser os. Det gælder såvel almen- som specialområdet. Derfor er vi optagede af dem, der er tættest på børnene: forældre, pædagoger og lærere. Vi er optagede af deres vilkår og muligheder for at kunne forblive nysgerrige og stærke stemmer i en proces, der ultimativt handler om alle børns trivsel og udvikling. Især de udsatte børn hjælper med at sætte dette på dagsordenen.

Centrale begreber

- Kontekst beskriver de historiske, sproglige, relationelle, sociale og diskursive forhold, der giver mening til adfærd og symptomer. Kontekst handler således ikke blot om arenaer, men om den mening, som bliver tilskrevet. Det er derfor vigtigt at huske på, at vi er kontekstskabende, dvs. at vi har mulighed for hen ad vejen at bidrage med anderledes meningskonstruktioner.
- Invitation er en sproglig konstruktion, en måde at skabe nysgerrighed om, hvad det er, børn kommunikerer. En invitation "kræver" et svar. Børn er aktive deltagere. Vi giver dem rollen som dem, der hjælper os med at afklare, om den måde, vi forstår og dermed svarer på deres invitationer på, skaber trivsel og udvikling.
- Altings forbundethed er et udtryk for, at ting ikke eksisterer alene, adskilt og i sig selv, men altid i relation til noget andet. Fænomener ikke alene hænger sammen, de hører sammen. Er vi ikke opmærksomme på altings forbundethed, risikerer vi at havne i adskilthed og reduktionisme.

Refleksionsspørgsmål

- Hvad synes du om kapitlets definition af psykiatri og børn, der henvises til psykiatrien?
- Hvordan vil du være optaget af at "leve" fokusskiftet fra børns behov til børns invitationer?
- Hvordan vil du i fremtiden tage vare på den helhed, som børns symptomer er en del af?

Forslag til videre læsning

Erlandsen, T., Jensen, N.R., Lagnager S. & Petersen, K.E. (red.) (2015). *Udsatte børn og unge – en grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag.

Hertz, S. (2017). *Børn og unge, psykiatri og samfund*. København: Akademisk Forlag.

Sommer, D. (2017). *Udvikling – fra udviklingspsykologi til udviklingsvidenskab*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Litteratur

- Bateson, G. (1972). *Mentale systemers økologi*. København: Akademisk Forlag.
- Bertelsen, H. (2021). *Stærke børnefællesskaber*. Lokaliseret 19. december 2022 på: kl.dk/kommunale-opgaver/boern-og-unge/staerke-boernefaellesskaber/
- Nielsen, J. (2021). I forhold til de her små børn er der tale om et systemsvigt. *Ugeskrift for Læger*, 3. september.
- Hertz, S. (2017). *Børn og unge, psykiatri og samfund*. København: Akademisk Forlag.
- Holstein, B.E., Henriksen, T.B., Rayce, T.B., Ringsmose, C., Skovgaard, A.M., Teilmann, G.K. & Væver, M.S. (2021). *Mental sundhed og psykisk sygdom hos 0-9årige børn*. København: Vidensråd for Forebyggelse.
- Nielsen, J. og Hertz, S. (2021). PPR som specialister i kompleksitet. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 2: 8-21.
- Nielsen, J., Hertz, S. & Gundersen, L. (2016). Tidlig indsats – men hvordan? En rejse til Skotland og tilbage igen. *Psykologernes Fagmagasin*, januar.
- Tomm, K. (1984). Ett perspektiv på Milano-senterets systemiske tilnærmning. Del 1: Oversikt over udvikling, teori og praksis. *Fokus på Familien*, 13: 67-82.
- WHO (1992). *The ICD-10 Classification of Mental and Behavioral Disorders*. Geneva: World Health Organization.